

PROSONICKÁ ONTOLOGIA A JEJ PERSPEKTÍVY

JÁN LETZ, Katedra filozofie FH TU, Trnava

LETZ, J.: Prosoptic Ontology and Its Prospectives
FILOZOFIA 57, 2002, No 8, p. 582

The author gives an outline of the ontology of a universally and personally comprehended being, which, following other philosophers, he calls prosoptic ontology. He points out its importance for future and sees it in a broader context of his creative-evolutionary, pneumatic, trinitary and pleromatic ontology. Out of the analysis of thomistic, especially Thomas' understanding of subsistency he comes to the conception of person and personality in general, as a primordial category of being, as something explicitly implicitly inherent in every being of contingent reality - and uniquely in God. The category of personality is justified and explained out of a creative and creative-evolutionary existential Act of existence (*Actus essendi*), which originates in an absolutely personal God, its ending being the contingent persons and their personal community and their community with God. He shows, what it means for ontology to know that every person and this existential relationship are grounded prosoptically.

- **Ontologické zdôvodnenie pojmu osoby.** Solidný ontologický základ pre tento pojem dala až scholastická filozofia, predovšetkým Tomáš Akvinský, precizovaním pojmu subsistencie ([1], 420-421). Subsistencia je základný ontologický atribút súcna, ktorým sa vyjadruje, že príslušné súcno existuje samo v sebe (*ens in se*). Alebo sa charakterizuje ako základné ontologické proprium súcna, ktoré existuje samo v sebe. Analogicky subsistentné bytie (*esse subsistens*) je také bytie, ktoré existuje v sebe samom (*esse in se*). Pritom to, čo v súcne subsistuje, sa nazýva supozitum (*supositum*) tohto súcna; vyjadruje sa ním to, čo je tomuto súcnu najvlastnejšie. Ak toto supozitum je nadané duchovnosťou, a tým rozumovosťou, tak je osobou. Bytie však môže subsistovať absolútne alebo relatívne. Subsistovať absolútne značí existovať v sebe samom absolútne, t. j. bez akejkoľvek nevyhnutnosti vzťahovať sa na iné bytie. Takáto subsistencia absolútneho Bytia je bez každého kategoriálneho určenia. Absolútne subsistentné Bytie je teda *esse in se quid est esse a se*. Boh je absolútne bytie s absolútnou subsistenciou. Je - ako hovorí Tomáš - *Ipsum esse subsistens* alebo *Esse absolute subsistens*. Relatívne subsistovať rovnako značí existovať v sebe samom, ale na rozdiel od absolútneho subsistovania relatívne, t. j. existovať aj v sebe samom, aj od iného. Teda relatívne súcno (rovnako bytie) nesubsistuje vďaka sebe, ale predovšetkým vďaka absolútne subsistentnému bytiu. Tomistická filozofia sa z hľadiska substanciálneho chápania osoby nedostala ďalej ako k zdôrazneniu významu ontologickej autonómie. Podľa toho osoba je základným ontologickým propriom reálneho súcna s vysokým stupňom ontologickej autonómnosti, v ktorom sa prejavuje duchovnosť a inteligibilnosť bytia tohto súcna.

Tomáš sa dostal ďalej v porozumení osoby inou cestou, keď sa pokúsil vymedziť substanciálnosť pojmu osoby. Osoba podľa neho nie je substanciálny pojem (*der*

Wesensbegriff), hoci aj tento pojem predpokladá, ale práve vďaka jej subsistencii je to pojem vzťahujúci sa k transcendentáliu bytia. Tomáš doslova píše: "*Pojem osoby nesmeruje k podstate alebo k prirodzenosti, ale k subsistencii podstaty.*"¹ [2] Pojem osoby sa teda - ako zdôrazňuje Max Müller - nevzťahuje na podstatu, ale na spôsob, ako univerzálnosť bytia a univerzálnosť podstaty existujú v aktuálnosti toho-ktorého konkrétneho súcna bez toho, žeby tým stratili svoju univerzálnosť. Osoba je pri-sebe-bytie podstaty a bytia ako súcna, je to jediné uskutočnenie ako prijatie spoločnej podstaty a bytia ([3], 1062). V ontologickej konštitúcii osoby, vyslovenej v jej scholastickej definícii, sa potvrdzuje identita reálne rozdielnych konštituentov súcna (princípu podstaty, uskutočnenia, subsistencie a individuácie) a okrem toho tiež identita reálne rozdielnych základov alebo princípov, ktorými sú tieto základy zdôvodnené; ide teda o diferenciu v základnej diferencii toho, čo sa zakladá, a základu, súcna a bytia, ale zároveň ide aj o ich syntézu.

Zdôvodnenie pojmu osoby sa v 20. storočí pokúsili doplniť a prehliť stúpenci fenomenologického prístupu. ([4], 303-306). Ich prístup sa obmedzil len na vzťahy medzi osobami a tieto vzťahy skúmal len v ich fenomenálnosti. Touto redukciou dospeli k mylnému názoru, že vzťah *ja - ty* ako taký konštituuje personálne bytie (*das Personsein*). Tým však títo stúpenci radikálneho dialogického personalizmu zakryli pôvodnú ontologickú autonómiu osoby, ktorá je prvým a základným predpokladom interpersonálneho vzťahu. Personálne stretnutie sa môže udiť len vďaka subsistentnosti osôb, ktorá umožňuje, že osoby môžu vystúpiť zo svojho *ja* a slobodne sa navzájom voči sebe otvoriť. Intersubjektivita ani interpersonalita teda nie sú prvotným dôvodom zakladania personálneho bytia, ako sa domnievajú títo personalistickí fenomenológovia, no aj niektorí kresťanskí ontológovia (A. Dondeyne). Alois Guggenberger uzatvára za mnohých dynamicko-evolučných novotomistov, že osobu možno prvotne určiť len z nej samej a až druhotne, keď sa chce ďalej rozvinúť, prostredníctvom druhých osôb. K tomuto záveru som dospel i ja pri výskume personálnej sebaidentifikácie: "*V prípade osoby človeka... ide vlastne o dvojjedinú sebaidentifikáciu, a to personálnu sebaidentifikáciu v prvom kruhu bezprostrednej sebaidentifikácie: od personálneho bytia k personálnej bytnosti a od tejto bytnosti späť k personálnemu bytiu s vyššou kvalitou personálnosti, a v druhom, väčšom kruhu sprostredkovanej sebaidentifikácie: od osoby k inej osobe či k osobám a odtiaľto späť k vlastnej osobe naplnenej vyššou kvalitou personálnosti.*" ([5], 96) Vlastné tajomstvo osoby spočíva v tom, že ňou začalo nové, počiatkové a pôvodné otvorenie sa bytiu, ktoré nemožno nijako zameniť a zastúpiť. **Medziľudský vzťah *ja - ty* nie je teda konštitútvom personálneho bytia.** Ním sa len aktualizuje *ja* na *ty* za účelom obojstranného personálneho prehlbovania, a tým aj ďalšej ontogenetickej evolúcie oboch už predtým existujúcich osôb. V prípade božských Osôb Tomáš Akvinský poukázal na to, že nie sú konštituované vzťahom ako vzťahom (*relatio ut relatio*), ale subsistujúcim vzťahom (*relatio subsistens*) [6]. Analogicky možno z tohto usudzovať na konečnú osobu, že jej základným konštitútvom je *subsistencia*.

Ďalší omyl v chápaní ľudskej osoby, ku ktorému sa dostalo výlučne fenomenologické uvažovanie, spočíva v tom, že sa v človeku neprípustne oddeľuje individuum od

¹ Conceptus personae pertinet not ad essentiam sive naturam, sed ad subsistentiam essentiae.

osoby. Toto neoprávnené rozštiepenie vedie alebo smeruje k problematickému spiritualizmu. Tým sa nezachováva ľudská osoba v jej celistvosti a najmä v niektorých prúdoch protestantskej teológie sa človek "rozlomil" na človeka ako "osobnosť viery" a na človeka ako "skazenú prirodzenosť". Pri určení vzťahov individuality a personality sa rozhoduje o tom, či inkarnovaná, telesná osoba, ktorá tiež predstavuje človeka, je zachovaná alebo nie. Pri skúmaní človeka možno - ako sa to robí vo psychológii - rozlišovať viaceré vrstvy. Nejde pritom o to, že sa uvažuje o "nižšej prirodzenosti" u individua a o duchovnej sfére u osoby. Všetko v človeku, všetky súčasti jeho prirodzenosti majú podiel na jeho personalnosti, ktorá je z tohto hľadiska jeho integratívum. Vzájomné odtrhnutie individua a osoby pôsobí osobitne deformujúco v oblasti pohlavnosti. Pohlavnosť bola odpísaná ako "úplne neosobná" (extrémnym spôsobom v Berd'ajevovom gnostickom duchovnom personalizme). V skutočnosti však ani pohlavnú oblasť nemožno vylúčiť z personalnej zodpovednosti. Podobne človek vstupuje i do sociálnej oblasti, a to nielen ako individuum, ale aj ako osoba.

Vo vzájomnom prenikaní individua a osoby majú svoj základ naša ohrozenosť a zraniteľnosť, ako aj pravá ľudskosť nášho personalného bytia. Na personalnom bytí participuje tiež telesný svet, živý i neživý svet. Bytiu je však vlastné byť zjednotené so sebou ešte nerozlučnejšie (*esse est reflexivum sui*). Preto aj v neduchovných entitách sa uplatňuje základná tendencia konečných bytí, "úplný návrat k sebe samému", k čomu ich pobáda a splnomocňuje božský Akt existencie (*Actus essendi*). V entitách schopných poznávať tento Akt existencie sa uplatňuje už plne, v dôsledku čoho sú tieto entity duchovnými subsistenciami, osobami. Každá osoba, ktorá sa stala telom, je teda plodom "personizujúceho bytia". A v tomto treba vidieť najvlastnejší myšlienkový vklad Tomáša Akvinského. V metafyzickej tradícii je už dlho prítomná idea, že vesmír, v ktorom by nebolo reálne možné ubytovanie osobnej bytosti, by nemal nijaký zmysel. Túto ideu zastával aj P. Teilhard de Chardin tak, že tento zmysel vesmíru sa odkryl v evolučnom príchode ľudskej osoby. Ľudská osoba sa však ani podľa Teilharda plne nevyjaví vo vesmíre. **Posledná skrytosť človeka ako osoby spočíva aj podľa neho v transcendentnom Bohu**, ktorého personalne, ba až trojpersonalne Praskutočno je pôvodcom i konečným prístavom všetkých osôb. To však nič nemení na tom, že ľudskej osobe už *hic et nunc* je vlastná božská dôstojnosť.

Čo vyplýva z analýzy personalna pre ontológiu? Keďže ľudská osoba je sama osebe - ako ukázal vo svojich prenikavých analýzach predovšetkým J.-B. Lotz - *onto-logická*, vystupuje u nej bytie ako uskutočnené ([7], 401-403). Tak sa na ňu vzťahuje celý rad určení, ktoré patria bytiu a zahŕňajú tzv. transcendentálne atribúty bytia, a tým aj prvé princípy. Osoba exemplárnym spôsobom zakúša s bytím seba samu, a to ako "státie v sebe" (*In-sich-stehen*), "vedomie ja" a "slobodné sebadisponovanie" so všetkým, čo je v nej zahrnuté. Tým, že sa týmto osoba rozvíja vo svojej existencii, ukazuje vo svojom uskutočňovaní na prvotnú ontológiu, ktorá síce žije z nej ako jej umožňujúci základ, ale predvedecky ostáva implicitná a zvyčajne nepozorovane upadáva do zabudnutia.

Z tohto ontologického "koreňa" môže v každom čase vyrásť vedecky explicitná, druhotná ontológia, ktorá už vystupuje z bezprostredného uskutočnenia života, no nikdy by nemala byť od neho oddelená. Keby k tomu došlo, racionálne by ustrnula a aj svojím obsahom by spovrchnela. V dôsledku toho je *ontológia ako veda jedine možná ako*

reflexia ontologie zakúšanej v uskutočnení osoby. Je to vlastne do reflexie pozdvihnutý dovŕšený návrat (*reditio completa*) alebo *reflexne explikované sebauskutočnenie osoby*, do ktorého je zahrnuté aj všetko vecné, neosobné. Z uvedeného vyplýva dôležitý záver, že **ontológia má byť par excellence personálna, a to preto, lebo osoba je onto-logická.** Inými slovami, osoba uskutočňuje implicitnú ontológiu a explicitná ontológia sa stáva ako sebaujavenie osoby privedené do konca. Iba ontológia založená na osobe môže rozvinúť ontológiu ako návrat súcna k bytiu, veď to, čo je nepersonálne, nemôže dôjsť k bytiu a je len ontické. Božská Osoba naproti tomu nepotrebuje tento návrat (takéto spätné privedenie - *Rückführung* k sebe samej, k svojmu bytiu), lebo ona nie je súcno, ale Bytie samo.

Vzhľadom na túto vnútornú spojitosť osoby a ontologie existuje medzi nimi vzťah vzájomnej podmienenosti. Budúcnosť ontologie bude podstatne závisieť od toho, nakoľko človek ako osoba bude dbať na svoju onto-logickú základnú štruktúru, či ju nechá rozvíjať, alebo na ňu bude zabúdať. Vidíme, že plnosť žitej ontologie založenej na personálnosti, bude rozhodovať o povahe vedeckej ontologie, lebo jedine z určitej sily prvej, životnej vyrastá skutočný podnet na spracovanie druhej, vedeckej.

Z tejto úvahy možno načrtnúť perspektívu autentickej ontologie. Bude pre ňu platiť väčšmi ako dosiaľ požiadavka, aby sa rozvíjala na personálnom zaklade, a to tak vo svojej pôvodnej, žitej podobe, ako aj v druhej vedeckej podobe. Zo základného onto-logického charakteru osoby vyplýva, že pri tvorbe ontologických konceptov budúcnosti sa máme vyvarovať akéhokoľvek zvecnenia či spredmetnenia ontologie, a to tak, že budeme mať stále na zreteli osobu ako primárnu alebo ako jednu z primárnych ontologických kategórií [8].

Osoba a bytie, osoba a existencia. V súčasnosti sa u viacerých filozofických personalistov dostáva do popredia tzv. existenciálny personalizmus ([9], 287-302), ktorý má ambíciu prekročiť klasické existenciálne chápanie osoby v tomizme. Tento nový prúd personalistickej filozofie interpretuje existenciu ako reálnosť osobného bytia, v ktorej osoba vystupuje ako najvyššie znamenie či tvár bytia človeka. Ľudské bytie v tomto kulminačnom momente sa zvykne nazývať *prosoponické bytie* či *esse prosoponicum* (z gréckeho *prosopon* - osoba) alebo *esse personale*. Pritom *prosoponická existencia* sa prvotne nevzťahuje všeobecne na *esse in genere*, ale špeciálne na *esse prosoponicum*, ktoré sa necharakterizuje ako *ens personale*, ale ako *ens personalis*, lebo osobou nie je v prvom rade ten, kto existuje, ale ten, kto je existujúci. Personálnym bytím sa určuje reálnosť absolutizácie, ako aj všetkého formálneho obsahu ľudskej osoby v aspekte jej podstaty. Z tohto hľadiska treba považovať za prekonané názory niektorých tomistov, napr. G. R. Garrigou-Lagranga, S. Swieżawského, M. Krapieca, M. Gogacza a i., podľa ktorých ľudská osoba sa vlastne zhoduje s dušou a pre osobu je konštitutívne pre bytie samotnej duše.

Prosoponické bytie možno tiež považovať osobitú existenciálne zakotvenie niekoho (nie niečoho!), a to zakotvenie tomuto bytiu najvlastnejšie, na spôsob osoby - *personalis modus essendi*, t. j. cez "ja", a nie nejakým iným, mimoosobným spôsobom. Inými slovami, osobu nemožno hľadať v samotnom bytí človeka ani v jeho samotnej bytnosti, ale v akte existencie, ktorý určuje seba samého cez "ja" ako osobný. V tomto akte, ktorý

je pokračovaním božského *Actu essendi*, existencia sa zbytosťuje a manifestuje na spôsob existovania osoby. Teda nie prirodzenosť človeka sa stáva osobou vďaka svojmu individuálnemu bytiu, ale niekto osobný stáva sa sám sebou vďaka svojmu i pospolitnému bytiu. Takto existenciálne chápaná osoba nie je uzavretou entitou, ale ďalej sa môže rozvíjať, vyvíjať a pleromizovať v transcendentálno-transcendentných intenciách Božieho *Actu essendi*. Každá osoba podľa toho je jedinečnou udalosťou kreačno-evolučného pôsobenia tohto aktu.

Pre osobu v tomto chápaní je charakteristická relácia medzi bytím ako takým a bytím tejto osoby. V tomto dynamickom vzťahu sa osoba ďalej zuniverzáľňuje cez svoje skonkrétnenie a konkretizuje sa cez zuniverzálnenie. Je vždy aktuálnou dialektickou jednotou partikulárnosti a univerzálnosti, konkrétnosti a všeobecnosti, subjektivosti a objektivosti, subjektívnosti a vecnosti, interiority a exteriority. Tým, že každá osoba je profilovaná transcendentálno-transcendentným aktom existencie, je maximálne realistická, je najvyššou manifestáciou reálnosti. Ontológia založená na takomto porozumení osoby, je realistickou ontológiou *par excellence*. V nej sa vždy novým a novým spôsobom prelínajú úrovne subjektívizácie a objektívizácie, ako aj smerovania transcendentizácie a imamentizácie. Preto každá radikálne ontická izolácia osoby vedie k jej potlačeniu, k zastretosti personálnosti človeka, a tým k sproblematizovaniu jeho personálnej identity.

Prosoponické bytie teda nespočíva v nejakej čistej aktualizácii duše ani v nejakom čistom existovaní (*simplex existere*). Aktom existencie sa uskutočňuje bytie človeka, a tým aj jeho prosoponické bytie prostredníctvom jeho bytnosti. Bytie i bytnosť človeka majú teda svoju spoluexistenciálnosť a prosoponické bytie je jej manifestáciou. Táto spoluexistenciálnosť sa v existenciálnej prosoponálnej relácii otvára božským Osobám a nachádza v nich svoj najvyšší dôvod existovania. Tomistická filozofia hovorí z tohto hľadiska o Bohu ako o subsistentnom Bytí (*Esse subsistens*). Nie je to celkom správne, lebo je to vyslovené jazykom odvodeným z prírody, ktorý je apersonálny. Lepšie možno hovoriť o subsistentne Existujúcom a o Subsistujúcom na spôsob existencie čiže o *Existens subsistenter* a *Subsistens per modum existentiae*.

Prosoponické bytie môžeme ako "existenciu v osobe" priblížiť týmito charakteristikami:

- ňou sa personalizuje ľudské bytie v ontickom i dynamickom zmysle; je podstatným zdrojom bytia "niekoho" a následne bázou poznávajúcich a intelektuálnych schopností; je zdrojom amorizácie; je zdrojom vnútornej slobody osôb; je zdrojom dynamizácie - bytnosti, dejovosti, historickosti a evolúcie; je najhlbším základom všetkých druhov činností (morálnych, duchovných, intencionálnych), ako aj tvorivosti; bytie vďaka existencii "v osobe" sa stáva materiálom pre "personáciu", *prosoponoiesis*; je špeciálnym aktom existencie univerzálného i partikulárneho a rovnako činným vzťahom k *Super-esse*, k absolútne personalizovanej Existencii, ktorá teologicky je trojpersonálnou Jednotou božských Osôb, vyjadrujúcou absolútne perscnálny svet v troch koreláciách. Každá existencia vo svojej kreačno-evolučnej dynamike smeruje k pospolitosti osôb, a to od ľudskej pospolitosti k božsko-ľudskej pospolitosti.

Základné črty prosoponickej ontológie. Prosoponická ontológia nie je len ontológiou existenciálneho personalizmu, ale je aj ontológiou personalizmu v širšom poňatí, ktorý C. S. Bartnik nazýva *realistický personalizmus* ([9], 369-388). Realistický personalizmus nie je len náukou o človeku, ale je to filozofický systém zahrňujúci osobitú personalistickú epistemológiu, hermeneutiku, metodológiu a v neposlednom rade ontológiu. Osobitné postavenie v tomto systéme má personalistická antropológia, nazývaná *prosopológia*.

Personalistická teória bytia. V personalizme je dôležité najprv si objasniť, či vychádza zo subjektivistického chápania bytia (*esse subiective*), ako to vidíme vo väčšine prúdov amerického personalizmu, alebo z realistického chápania bytia (*esse reale*), čo je základom realistického personalizmu.

V existenciálnom i realistickom personalizme sa **kategória personálnosti ukázala ako najvyššie zdôvodnenie bytia.** Vo filozofickej tradícii nájdeme rozličné koncepty aj pokiaľ ide o východiská poznania. V aristotelizme a tomizme je týmto východiskom vonkajšia stránka človeka, jeho telo, v augustinizme a karteziанизme je to ľudská aktívna myseľ, subjekt či duša. Naproti tomu v integrálnom personalizme východisko poznania spočíva v prijatí predpokladu existencie absolútnej personálnosti, t. j. Boha, ako *Ipsum esse substans*, ktorý je primordiálne absolútna personálnosť. Z toho vyplýva, že aj Boží akt existencie (*Actus essendi*) je "nesený" touto personálnosťou a kreačne sa ním dospieva do rozličných relatívnych personálností.

Je dôležité si uvedomiť, že ako ľudia môžeme vidieť, rozumieť a rozvíjať ľudskú činnosť len na ľudský spôsob, pritom na najvyššom možnom stupni na *prosoponický spôsob*. V tomto zmysle nemožno nijakým spôsobom "utiecť" za našu apriórnu personálnosť. To však nie je našou slabosťou a subjektívnosťou, ale našou nekonečnou mocou a objektivnosťou. Osoba teda nie je len základom pre ontológiu, ale aj pre poznanie a pre tvorbu metódy. Z tohto hľadiska celá štruktúra bytia je ak nie čisto personálna, tak určite *kon-personálna*.

Táto "personalistická podmienka" je podmienkou univerzálnou a transcendentálnou. Je natoľko, v takom plnom zmysle univerzálna, že ani Boha by nebolo možno na náš vlastný spôsob poznať a porozumieť, keby nebol poznaný ako osobný. Neosobný Boh by bol bez prvotného prijatia absolútne osobného Boha *contradictio in adiecto*. Personalistický realizmus zdôrazňuje, že základnou ontologickou osnovou existencie Boha je personálnosť, ktorá sa plne manifestuje v Jeho trojpersonálnosti. Možnosť existencie neosobného Boha, ako aj rôznych podôb jeho relatívnej existencie vyplýva až sekundárne z absolútnej slobody absolútne personálneho Boha ([10], 181-189). Z uvedeného vyplýva, že každé kontingentné bytie je prosoponické, lebo implicitne alebo explicitne jestvuje v existenciálnom poli personálnej relácie vychádzajúcej z Boha a zakotvenej v kontingentných reálnych súcna, osobitne však v osobách jednotlivých ľudí, v ktorých tento vzťah nachádza v kontingentnom bytí svoje naplnenie. Osoba a pravá reálnosť sa takto spoluzdôvodňujú v aspekte tejto prosoponickej relácie. Bytie má vnútorné relácie k poznaniu (pravda), k láske (dobro), k slobode výrazu (hodnoty) a pod., ktoré sa uskutočňujú - prinajmenšom finálne - skrze osobu, ktorá je podmienkou každého faktu a reálnosťou každej reálnosti.

Identifikácie bytia, ako aj rozlíšenie bytia a nebytia, najmä princíp identity a sporu, sa nevzťahujú len na kontingentnú skutočnosť - ako zdôrazňoval už Anselm z Canterbury - ale aj na Boha, a to ani nie tak na podstatu Boha, ale na Boha ako jestvujúceho. I tu sa ukazuje ako prazáklad personálnosť. Apersonálny Boh sám osebe by bol vnútorným rozporom. V Bohu je úplná jednota subjektu a objektu, pričom objekt (prirodzenosť, podstata) sa trojakým spôsobom stotožňuje s "ja" v božských Osobách. Objektový a subjektový moment v existencii Boha sa identifikujú vo vystúpení jednotlivých božských osôb. V Bohu je totiž primordiálna - ako som už uviedol - personálna existencia, čím sa však neznižujú hypostázy božských Osôb. V Ňom sa v absolútnom stupni uplatňuje samopersonácia (*selfpersonation* - J. H. Newman) na základe vzájomnej identifikácie existencie a podstaty.

Boh ako absolútne a exemplárne personálny je zároveň Prázasadou a Prazdrojom personácie bytí (*personation*) čiže dodáva v procese personácie osobotvorné potencie a kreáciou z ničoty vyvoláva a v evolúcii aktívne spolupôsobí pri utváraní rozličných personálnych tvorov. Boh identifikuje kognitívne bytie, zjednocuje ho, negujúc tak ničotu, no koná to nielen ako Boh ako taký, ale ako personálna Bytosť. Všetko bytie môže bezprostredne existovať len ako relácia mysle, vôle, slobody, činu, tvorivosti, rozvoja a pod. Inými slovami, iba Boh osobný môže zjednocovať bytie a určovať ho ako bytie, lebo vlastnou reálnosťou v skutočnosti je iba "kto", a nie "čo". Iba osobný Boží kreačný akt môže byť aktom zjednocovania bytia. Kontingentné bytie sa identifikuje a prestáva byť vnútornou rozpornosťou a stáva sa reálnosťou len vďaka jeho vnútornej relácii k osobnému Bohu, k božským Osobám a sekundárne i k ľudským osobám. **Absolútne i kontingentné bytie sú teda fundované výsostne prosoponicky.**

Z toho, čo sme doteraz povedali, vyplýva, že personálnosť je v základe tvorby vlastného poznania, myslenia, ideí, logiky, metodológie i samotnej teo-ontológie i onto-teológie. Entity, najmä subjekty, nie sú teda výlučne formálne súcna, ale sa opierajú o "bytie bytia", ktorým je osoba; sú teda aspoň implicitne vždy osobami. Bez osoby a uplatňovania princípu personálnosti by zavládla iracionálnosť, subjektivismus, iluzionizmus, mytologizmus, idealizmus, materializmus, ba aj celková nemožnosť vymedziť pravdu, dobro, slobodu, spravodlivosť i vlastné smerovanie. Bez nej všetky pohyby vo stvorenstve by boli izolované, teda ľubovoľne orientované a vlastne zdanlivé. Na to, aby sme sa vyhli subjektivismom každého druhu, je nevyhnutné prijať prioritu reálnej existencie osoby. Osoba je prvotná tak v poriadku subjektívom, ako aj v poriadku existenciálnom. Inak povedané, bytie ako bytie (*ens commune, esse commune*) má svoju reálnosť jedine v skutočnej relácii k osobe, ktorá je základnou kategóriou i dôvodom najvyššieho bytia. I v tomistickej ontológii hrala v prevažnej miere druhoradú úlohu základná spájajúca ontologická kategória - personálnosť. V prosoponickej ontológii osoba, personálnosť už nie je niečo, čo je len pridané k bytiu zvonku, ale čo je základnou existenciálnou osnovou bytia. Bytie je samo sebou vďaka svojmu existenciálnemu vzťahu k osobe, ktorá je jeho dôvodom, zásadou, cieľom, omegou i zmyslom. Ono samo v sebe je prioritne vzťahom, ktorý je podstatne vzťahnutý k osobe - nestvorenej i stvorenej. Iba bytie porozumené v tomto prosoponickom zmysle je schopné cez svoje osoby slobodne konať, poznávať a milovať. Všetka činnosť je slobodná, amorizujúca a tvorivá na tomto prosoponickom základe; prosoponické bytie je teda priamo v osobách

alebo nepriamo v ostatných kontingentných bytiach *prosopopoietické*. Keďže pochádza od Boha, nesie v sebe ontologické znaky personálnosti v rozličných stupňoch: stopa (*vestigium*), obraz (*imago*) a podobenstvo (*similitudo*). Ako materiál človeka nadobúda bytie svoj výraz v poznaní (pravda), v láske (dobro) a v sebauskutočňovaní (v "ja"), čo všetko napokon vedie k vedomému potvrdzovaniu Boha osobami. Výsledkom tohto pohybu ascendenčného bytia kontingentného prosoponického bytia k Absolútnu je stretávanie jeho subjektivnosti a objektovosti a manifestácia personálnosti, ktorá je akou-si partikulárnou extázou absolútna.

Osoba v realistickom personalizme nie je ničím odtrhnutým od bytia, čím si pozamateriálnym, ako to vidíme u Platóna, ale aj u Aristotela, u ktorého individuum je mikrokozmosom, pravzorom pozemského bytia i "prvou substanciou" (*proté ousia*) na rozdiel od bytia nesubstanciálneho alebo čisto konceptuálneho. Problém osoby nemožno redukovať na jednotlivú osobu alebo na pospolitosť osôb. Nepochybne existujú ako sféra prosoponického bytia spoločenstvá osôb i celý sociálny a noosferický organizmus ľudstva. Sociálne bytie nie je menej reálne ako bytie prírodné a kozmické. A navyše existuje personálna ľudská celosť. Jednotlivé osoby i spoločnosť sú navzájom späté, a to objektovo i subjektovo. Z prirodzeného hľadiska prvotná je spoločnosť ako kolektívne bytie. Z hľadiska formálneho a z hľadiska "ja" je prvotnou individuálna osoba. Spoločnosť je však vo svojom najvyššom zmysle sociálnou osobou. Individuálna osoba existuje, pokiaľ je jej cieľom spoločnosť, a sociálna osoba existuje, pokiaľ je jej cieľom individuálna osoba. Medzi oboma sa uplatňuje tvorivá dialektická homocentrická dyáda.

Na záver chceme povedať, že ak v súčasnosti máme odvahu hovoriť o perspektíve ontológie, tak prosoponická ontológia je rozhodne perspektívna. Je v súlade aj s mojou víziou ontológie budúcnosti, ktorá v celistvo štrukturálnom chápaní by sa mala vyznačovať týmito úrovňami: ontológia **kreačno-evolučná** [11], **prosoponická** ([9], 369-415), **pneumatická, trinitárna** ([12]); [13] a **pleromatická** ([14], 160-168).

LITERATÚRA

- [1] BRUGGER, W.: "Subsistence". In: Brugger, W.: *Filosofický slovník*. Praha, Naše vojsko 1994.
- [2] THOMAS AQUINAS: *Ia, qu. 39, a. 1*.
- [3] MÜLLER, M. - VOSSENKUHL, W.: "Person". In: *Handbuch philosophischer Grundbegriffe*. München, Kösel Verlag 1973, Band 4.
- [4] GUGGENBERGER, A.: "Person". In: *Handbuch theologischer Grundbegriffe*. München, Kösel Verlag 1963. s. 303-306, Band 2.
- [5] LETZ, J.: "Existenciálno-personálna sebaidentifikácia človeka v jeho ontogenetickom utváraní". In: *Personálna identita človeka*. Trnava, FH TU. A.Ph. T. 3, 1998, s. 89-98.
- [6] THOMAS AQUINAS: *De potentia, q. 8, a. 3*.
- [7] LÖTZ, J.-B.: *Der Mensch im Sein. Versuche zur Geschichte und Sache der Philosophie*. Freiburg/Basel/Wien, Herder Verlag 1967.
- [8] NÉDONCELLE, M.: *Conscience et Logos. Horizons et méthode d'une philosophie personaliste*. Paris, 1962.
- [9] BARTNIK, C. S.: *Personalizm*. Lublin, Ofycina Wydawnicza "Czas" 1995.
- [10] LETZ, J.: "Náčrt syntézy". In: *Personálny Boh?* Bratislava, Samizdat 1977, 254 s. (zostavil,

preložil a komentármi opatril J. Letz).

- [11] LETZ, J.: *Metafyzika a ontológia. Príspevok k tvorbe kreačno-evolučnej ontológie*. Bratislava, ÚSKI 1993.
- [12] KALIBA, C.: *Die Welt als Gleichniss des dreieinigen Gottes. Entwurf zu einer trinitarischen Ontologie* (Mit einem Vorwort von H. Beck). Frankfurt am Main/Bern/New York, Peter Lang 1991.
- [13] HEMMERLE, K.: *Thesen zu einer trinitarischen Ontologie*. Einsiedeln 1992.
- [14] LETZ, J.: *Život v hľadani pravdy. Vývin osobnosti a myslenia*. Bratislava, Charis 1996.

Prof. Ing. Ján Letz, PhD.
Katedra filozofie
Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
SR